

กลยุทธ์ในการดำรงชีพทางเศรษฐกิจของเกษตรกรผู้ปลูกมันสำปะหลังชุมชนบ้านหัวทุ่งน้อย
อำเภอคลองขลุง จังหวัดกำแพงเพชร
Economic Livelihood Strategies of Cassava Growers in Hua Tung Noi Community
Klong Klung District, Kamphaeng Phet Province.

จิรวัช พุทธเสม¹ ชวลิต รักสีขาว¹ คมสันต์ สุรรัตน์¹ ลัดดาวัลย์ เกตุนาค¹
โชคชัย ชื่นชอบ¹ คุณาธิป ฝอยทอง¹ ณัฐวุฒิ อินกัณฑ์² ธวชนีย์ ลาลิน²

Jirawat Phitthsem¹, Chawalit Raksikhao¹, Comsan Sureerat¹, Laddawan Ketnark¹,
Chokchai Chuenchob¹, Kunatip Foythong¹, Nattawut Inkad², and Thawachinee Lalin²

¹นักศึกษาระดับปริญญาตรีโปรแกรมวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร
²อาจารย์ประจำโปรแกรมวิชาการพัฒนาสังคม

บทคัดย่อ

การศึกษากลยุทธ์ในการดำรงชีพทางเศรษฐกิจของผู้ปลูกมันสำปะหลัง ชุมชนบ้านหัวทุ่งน้อย อ. คลองขลุง จ.กำแพงเพชร เป็นการศึกษากึ่งวิจัยแบบผสม (mixed method) ระหว่างเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยใช้แบบสอบถามจำนวน 254 ชุด ส่วนในเชิงคุณภาพได้เก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกจำนวน 20 คน งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ (1) เพื่อศึกษาสถานการณ์ทางเศรษฐกิจของผู้ปลูกมันสำปะหลังในชุมชนหมู่บ้านหัวทุ่งน้อย (2) เพื่อศึกษากลยุทธ์ในการดำรงชีพทางเศรษฐกิจของเกษตรกรผู้ปลูกมันสำปะหลังในชุมชนหมู่บ้านหัวทุ่งน้อย เครื่องมือหลักในการวิจัยในครั้งนี้ประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์ แบบสอบถาม จากผลการวิจัยพบว่า 1. สถานการณ์ทางเศรษฐกิจของเกษตรกรผู้ปลูกมันสำปะหลังในชุมชนบ้านหัวทุ่งน้อย เกษตรกรส่วนใหญ่ต้องพึ่งพาเงินลงทุนจากการกู้ยืมจากแหล่งทุนภายนอกถึงร้อยละ 89 (55% กู้จากกองทุนหมู่บ้าน, 27% กู้จากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์, และ 5% กู้จากธนาคารพาณิชย์) นอกจากนี้เกษตรกรจำนวนร้อยละ 90 ต้องพึ่งพิงแรงงานจากการจ้าง เนื่องจากการปลูกมันสำปะหลังให้ได้คุ้มต้องอาศัยการปลูกจำนวนมากบนพื้นที่ขนาดใหญ่ทำให้มีภาระค่าใช้จ่ายเรื่องการจ้างแรงงาน 2. กลยุทธ์ในการปรับตัวทางเศรษฐกิจของเกษตรกรผู้ปลูกมันสำปะหลัง พบว่า เกษตรกรใช้กลยุทธ์ที่หลากหลาย เช่น การปลูกพืชแซมเพื่อเป็นรายได้เสริม การกลายไปเป็นแรงงานรับในไร่ของคนอื่นไปพร้อมๆ กับทำไร่มันสำปะหลังในไร่ของตนเอง การนำยางพารามาปลูก ทำการผลิตปุ๋ยอินทรีย์ขายและใช้เองเพื่อลดค่าใช้จ่าย ทำการแปรรูปผลผลิตเพื่อเป็นอาหารขาย

คำสำคัญ : กลยุทธ์การดำรงชีพทางเศรษฐกิจ / การปรับตัว / เกษตรกรผู้ปลูกมันสำปะหลัง

Abstract

The study entitled "Economic Livelihood Strategies of Cassava Growers in Hua Tung Noi Community Klong Klung District, Kamphaeng Phet Province" had been conducted by using the mixed-method between quantitative and qualitative method. These methods were employed by using 254 questionnaires and in-depth interviewed 20 key informants for this study. The study aims 1) to explore economic situation of cassava growers in the community 2) to examine the economic strategies of cassava growers in Hua Tung Noi community. The research tools consist of questionnaire and interview guideline. The study found that 1) for economic situation of cassava growers, the most of them depend on the loan from outsource around 89% (55% from village fund, 27% from bank for agriculture and agricultural cooperatives, 5% from commercial bank). Furthermore, around 90% of growers depend on employed labors in the village. As a result of large scaled farming in the large pot of land to gain enough revenue for their investment lead to increasing the expenditure from employing the labor. 2) in terms of economic livelihood strategies, the study found that the cassava growers use various strategies such as

growing other kinds of plant together with cassava, become the employed labor together with growing in their own farm, they initiate the rubber plantation, they also produce the organic fertilizer by their own to use and sell for reducing the expenditure, and they do the processing of and sell various plants they grow in the cassava farm to gain extra income.

Keywords: Economic Livelihood Strategy / Adaptation / Cassava Grower

ที่มาและความสำคัญ

มันสำปะหลังเคยขึ้นชื่อว่าเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญของประเทศไทยทำรายได้ให้กับประเทศเป็นจำนวนมาก แต่ปัจจุบันสถานการณ์ราคามันสำปะหลังในประเทศมีราคาตกต่ำอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่ช่วงปลายปีที่ผ่านมา ทำให้ราคามันสำปะหลังตกต่ำลงเหลือ กก.ละ 1.60-1.65 บาท เนื่องจากโรงงานมันเส้นมากกว่า 50% ของกำลังการผลิตประกาศหยุดดำเนินการรับซื้อมันสำปะหลัง เพราะประสบปัญหามันสำปะหลังมีจำนวนเต็มโรงงาน ช่วงก่อนหน้านี้อาจมีผลผลิตมันสำปะหลังออกสู่ตลาดจำนวนมาก ทำให้สามารถผลิตมันเส้นเข้าสู่ระบบได้ถึง 1 ล้านตัน แต่ส่งออกได้เพียง 600,000 ตัน จากปกติควรจะส่งออกได้ไม่ต่ำกว่า 850,000 ตัน ทำให้ไม่สามารถซื้อมันสำปะหลังเพิ่มใหม่เข้ามาได้ ประกอบกับตลาดรับซื้อจากประเทศจีนซึ่งเป็นตลาดรับซื้อรายใหญ่กุดราคา จึงทำให้ราคามันสำปะหลังตกต่ำ ส่งผลให้เกษตรกร มีความเดือนร้อน และขาดทุน

กำแพงเพชร" เป็น 1 ใน 4 จังหวัดกลุ่มภาคเหนือตอนล่าง 2 ที่โด่งดังในฐานะเมืองกล้วยไข่เนื้อนุ่มรสชาติดี แต่เศรษฐกิจของกำแพงเพชรในวันนี้กำลังเติบโตจากพืชไร่ "มันสำปะหลัง" ที่ทำรายได้ให้จังหวัดในปี 2557 ที่ผ่านมากว่า 7,600 ล้านบาท ข้อมูลจากสภาพัฒน์ระบุว่า ปี 2555 จังหวัดกำแพงเพชรมีผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดอยู่ที่ 110,814 ล้านบาท รายได้เฉลี่ยต่อหัวประชากร 120,164 บาทต่อคนต่อปี โครงสร้างเศรษฐกิจส่วนใหญ่ร้อยละ 25.8 ขึ้นอยู่กับภาคเกษตร โดยในปี 2556 กำแพงเพชรมีพื้นที่ทำการเกษตรกว่า 3.3 ล้านไร่ จากพื้นที่ทั้งหมดของจังหวัดกว่า 5.3 ล้านไร่ โดยมีพืชเศรษฐกิจหลัก คือ มันสำปะหลัง ข้าว และอ้อย แม้ปัจจุบันนครราชสีมาจะครองอันดับ 1 ของจังหวัดที่มีพื้นที่ปลูกมันสำปะหลังมากที่สุด ด้วยพื้นที่กว่า 1.4 ล้านไร่ ส่วนกำแพงเพชรรั้งอันดับ 2 ที่จำนวน 7-8 แสนไร่ในปัจจุบัน แต่ก็ยังถือเป็นอันดับ 1 ของภาคเหนือ และพื้นที่ปลูกมันสำปะหลังในจังหวัดจะยิ่งเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ เพราะชาวนาในจังหวัดต่างหันมาปลูกมันมากขึ้นจากภาวะภัยแล้งที่คุกคาม และราคาที่จูงใจกว่ามาก ทำให้ในปี 2557 กำแพงเพชรมีผลผลิตมันสำปะหลังมากถึง 3.2 ล้านตัน นอกจากนี้ กำแพงเพชรยังได้อานิสงส์จากจังหวัดตาก พะเยา ลำปาง เชียงราย ที่ปลูกมันสำปะหลังเช่นกัน แต่ไม่มีลานตากมัน ทำให้ผลผลิตล้นไหลเข้ามาในกำแพงเพชรที่มีลานมันมากที่สุดในประเทศถึง 125 ลาน และในอนาคตหากสามารถรวมผลผลิตจากภาคเหนือเข้าด้วยกันได้ จะทำให้กำแพงเพชรเป็นจังหวัดที่มีผลผลิตมันสำปะหลังมากที่สุดในประเทศไทย (มูลนิธิสถาบันพัฒนามันสำปะหลังแห่งประเทศไทย, 2558) หมู่บ้านหัวทุ่งน้อยเป็นหนึ่งในเกษตรกรที่ได้รับผลกระทบดังกล่าว เนื่องจากหมู่บ้านหัวทุ่งน้อยเป็นพื้นที่แห้งแล้งจึงเหมาะกับการปลูกมันสำปะหลัง ประชากรส่วนใหญ่ในหมู่บ้านหัวทุ่งน้อยจึงปลูกมันสำปะหลังประมาณ ร้อยละ 90 % แต่เนื่องจากเกิดปัญหาราคามันสำปะหลังตกต่ำ จึงทำให้ประชากรในหมู่บ้านหัวทุ่งน้อยมีความเดือดร้อน ค่าใช้จ่ายไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพ นำมาสู่ปัญหาวิจัยที่ต้องการค้นหาคำตอบว่า (1) สถานการณ์ทางเศรษฐกิจของเกษตรกรผู้ปลูกมันสำปะหลังในหมู่บ้านหัวทุ่งน้อยเป็นอย่างไร และ (2) เกษตรกรผู้ปลูกมันสำปะหลังมีกลยุทธ์ในการดำรงชีพทางเศรษฐกิจอย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสถานการณ์ทางเศรษฐกิจของผู้ปลูกมันสำปะหลังในชุมชนหมู่บ้านหัวทุ่งน้อย
2. เพื่อศึกษากลยุทธ์ในการดำรงชีพทางเศรษฐกิจของเกษตรกรผู้ปลูกมันสำปะหลังในชุมชนหมู่บ้านหัวทุ่งน้อย

แนวคิด/ทฤษฎี

1. ทฤษฎีและแนวคิดเศรษฐกิจชุมชนชนวนา

เนื่องจากเกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของความสัมพันธ์เชิงอำนาจและระบบบรรณณะเดิมการที่ชีวิตและผลผลิตของมนุษย์กลายเป็นสินค้าและถูกตีราคาด้วยเงิน ทำให้การผลิตและแรงงานเริ่มถูกแยกออกจากชีวิตทางสังคม ถูก

ย่อยสลายกลายเป็นส่วนเสี้ยวของชีวิตทางสังคม และทำให้ชาวบ้านเกิดความรู้สึกขัดแย้งกับระบบทุนนิยม จนเกิดการ
สร้างคติพื้นบ้าน หรือปรัมปราขึ้นมาขึ้นใหม่ อันเป็นรูปของการต่อสู้และการปรับตัวของวัฒนธรรมของชาวบ้าน

2. ขาวนาผู้ยึดหยุ่น:

เศรษฐกิจชุมชน การเปิดพื้นที่และการปรับกระบวนการทัศน์ว่าด้วยชุมชนในสังคมไทย งานทาง
มานุษยวิทยาในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง เริ่มหันมาให้ความสนใจกับการศึกษาสังคมชาวนาแต่ภาพของชาวนา
ก็คงเน้นการผลิตเพื่อยังชีพและแรงงานในครัวเรือน ซึ่งไม่สอดคล้องกับความเป็นจริงของสังคมชาวนาในประเทศโลก
ที่สามเท่าใดนัก ความสนใจในประเด็นเกี่ยวกับผลกระทบของตลาดและการค้าต่อความสัมพันธ์ทางการผลิตและ
สถาบันสังคมชาวนา ทำให้งานวิจัยทางมานุษยวิทยาหลายชิ้นเริ่มให้ความสนใจกับการเปลี่ยนแปลงในด้านของ
การเกษตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเข้ามาของพืชพาณิชย์ การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีการผลิต

การศึกษาของ ยศ สันตสมบัติ พบว่าชาวนาในภาคเหนือในประเทศไทยพยายามจะสร้างกิจกรรมทาง
เศรษฐกิจและการประกอบอาชีพที่หลากหลายและยืดหยุ่นมากขึ้น โดยไม่เน้นที่จะพึ่งพากิจกรรมหรืออาชีพอย่างใดอย่าง
หนึ่งอย่างเฉพาะเจาะจงอีกต่อไป ซึ่งการปรับตัวนี้แสดงออกได้ใน 3 ลักษณะสำคัญ คือ หนึ่ง ชาวนาปรับตัวภายใต้
การเกษตร เช่น ปลูกข้าวไว้กินพร้อมๆ กับปลูกพืชเงินสด หรือเป็นแรงงานรับจ้างในภาคเกษตร สอง ปรับตัวให้เข้ากับ
สถานการณ์ เช่น ผันตัวเองเป็นแรงงานรับจ้างในช่วงที่เศรษฐกิจเอื้ออำนวยแล้วกลับมาทำการเกษตรในช่วงเศรษฐกิจซบเซา
สาม ปรับวิถีชีวิตออกไปจากภาคการเกษตร ทำงานราชการหรือเอกชน หรือประกอบอาชีพใหม่ๆ อันเป็นผลจากช่องทางจาก
โลกาภิวัตน์ เช่น การผลิตแบบเหมาช่วง หรือผลิตภายใต้พันธสัญญาต่างๆ (ยศ สันตสมบัติ, 2546)

วิธีการดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยในครั้งนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ภายใต้วัตถุประสงค์ในการศึกษากลยุทธ์ในการดำรง
ชีพของเกษตรกรผู้ปลูกมันสำปะหลัง โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัยดังนี้

(1) กลุ่มเป้าหมายในการวิจัย: เกษตรกรผู้ปลูกมันสำปะหลังชุมชนบ้านหัวทุ่งน้อย อ. คลองขลุง จ. กำแพงเพชร

(2) เครื่องมือในการวิจัย: เครื่องมือหลักในการวิจัยในครั้งนี้ประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์ แบบสอบถาม

1. แบบสัมภาษณ์ 20

- ผู้ใหญ่บ้าน สัมภาษณ์แบบสนทนากลุ่ม

- สัมภาษณ์เกษตรกรผู้ปลูกมันสำปะหลังชุมชนบ้านหัวทุ่งน้อย อ. คลองขลุง โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบบังเอิญ

2. แบบสอบถาม 254 ชุด

โดยใช้การสอบถามแบบบังเอิญ ไม่มีการนัดหมายไว้ก่อนล่วงหน้า แบบสอบถามดังกล่าวโดยมีการ
ตรวจสอบผ่านจากอาจารย์ที่ปรึกษา

(3) วิธีการขั้นตอนในการเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลโดยยึดหลักข้อมูลที่มีลักษณะสอดคล้องกับความมุ่งหมาย
ของการวิจัย สามารถตอบคำถามของการวิจัยได้ตามที่กำหนดไว้ ซึ่งมีวิธีการเก็บข้อมูล ดังต่อไปนี้

1) การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร เป็นข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้จากเอกสาร และงานวิจัย ที่เกี่ยวข้องกับการ
การดำรงชีพของเกษตรกรผู้ปลูกมันสำปะหลัง วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ การรู้จักปรับตัวให้เข้ากับสภาพความเป็นอยู่
และการพัฒนาชุมชน แนวคิดการพัฒนาแบบยั่งยืน แนวคิดการมีส่วนร่วม อีกทั้งเนื้อหาเกี่ยวกับพื้นที่ที่ทำการศึกษา
โดยค้นคว้าเอกสารปฐมภูมิ และทุติยภูมิ จากหน่วยราชการ สถาบันการศึกษา เอกชน ประเภทหนังสือตำรา
รายงานการประชุม งานวิจัย ปรินต์นิพนธ์ ภาคินพนธ์ การศึกษาค้นคว้าอิสระ อินเทอร์เน็ต และวีดิทัศน์

2) การเก็บ ข้อมูลจากภาคสนาม เป็นข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้จากพื้นที่ที่ทำการศึกษาวิจัย โดย วิธีการ
สำรวจจากแบบสำรวจการสัมภาษณ์โดยใช้แบบสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้าง (Structured Interview) และ ไม่มี
โครงสร้าง (Unstructured Interview) แบบสังเกต (Observation) ทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม แบบ
สนทนากลุ่ม (Focused Group Guideline) โดยผู้วิจัยดำเนินการตามขั้น ตอนดังต่อไปนี้

- ใช้แบบสำรวจ เพื่อสำรวจวิถีชีวิตของคนในชุมชน

- ใช้เทคนิคการสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้างกับกลุ่มผู้นำ และผู้เกี่ยวข้อง ที่ประกอบด้วย ข้อมูลด้านกายภาพ

สิ่งแวดล้อม ด้านสังคมวัฒนธรรม ด้านเศรษฐกิจด้านศักยภาพของชุมชนในด้านต่างๆ และแนวทางการดำรงชีพของ
เกษตรกรผู้ปลูกมันสำปะหลังในหมู่บ้านหัวทุ่งน้อย

2.3 ใช้เทคนิคการสัมภาษณ์ที่ไม่มีโครงสร้าง เพื่อใช้สัมภาษณ์กลุ่มผู้รู้ที่มีประเด็นคำถามเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของชุมชน และสภาพกายภาพ สิ่งแวดล้อม ด้านสังคมวัฒนธรรม และ ด้านเศรษฐกิจ

2.4 ใช้เทคนิคการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมและมีส่วนร่วม ใช้สังเกตกลุ่มประชาชน โดยเขาไปสังเกตสภาพทั่วไปภายในชุมชน วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ วัฒนธรรม และเหตุการณ์ทั่วไปของ ชุมชนที่ทำการศึกษาวิจัยและการเขาไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมและขั้นตอนต่างๆที่เกี่ยวข้องกับ ชุมชนหัวทุ่งน้อย

2.5 ใช้เทคนิคการสนทนากลุ่ม โดยผู้วิจัยใช้การสนทนากลุ่มกับกลุ่มคนในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการปลูกมันสำปะหลังและมีกลยุทธ์ในการเอาตัวรอดจากราคามันที่ตกต่ำ ในประเด็นการดำรงชีพของเกษตรกรผู้ปลูกมันสำปะหลังในหมู่บ้านหัวทุ่งน้อย

3) การจัดกระทำ ข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการจัดกระทำข้อมูลผู้วิจัยดำเนินการนำข้อมูลที่ได้มาจากการศึกษาเอกสารและข้อมูลจากภาคสนามมาจัดกระทำดังต่อไปนี้

3.1 นำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้จากเอกสารต่างๆ มาศึกษาอย่างละเอียดพร้อมจัดระบบ หมวดหมู่ ตามความมุ่งหมายของการวิจัยที่กำหนดไว้

3.2 นำข้อมูลจากภาคสนามที่เก็บรวบรวมได้จากแบบสำรวจ แบบสังเกต แบบสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม ซึ่งได้จัดบันทึกไว้และในแถบบันทึกเสียงมาถอดความ มาแยกประเภท จัดหมวดหมู่และ สรุปสาระสำคัญตามประเด็นที่ทำการศึกษาวิจัย

3.3 นำข้อมูลทั้งที่เก็บรวบรวมได้จากเอกสารและข้อมูลภาคสนามที่รวบรวมได้จากการ สุ่ม การสังเกต การสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มมาตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ ซึ่งในการ ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลผู้วิจัยใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) ของ Denzin คือ การแสวงหาความเชื่อถือได้ของข้อมูลจากแหล่งที่แตกต่างกัน

4) การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) คือการพิสูจน์ว่าข้อมูลที่ผู้วิจัย ได้มานั้น ถูกต้องหรือไม่ วิธีตรวจสอบคือการสอบแหล่งของข้อมูล แหล่งที่มาที่จะพิจารณาในการ ตรวจสอบได้แก่ แหล่งเวลา หมายถึง ถ้าข้อมูลต่างเวลากันจะเหมือนกัน หรือไม่ แหล่งสถานที่ หมายถึง ถ้าข้อมูลต่างสถานที่กัน จะเหมือนกันหรือไม่ และแหล่งบุคคล หมายถึง ถ้าบุคคลผู้ให้ข้อมูลเปลี่ยนไป ข้อมูลจะเหมือนเดิมหรือไม่ เป็นต้น

สรุปผลวิจัย

1. สถานการณ์ทางเศรษฐกิจของเกษตรกรผู้ปลูกมันสำปะหลังในชุมชนบ้านหัวทุ่งน้อย

1.1 เกษตรกรผู้ปลูกมันสำปะหลังที่กู้เงิน

ตารางที่ 1 แหล่งเงินกู้

ท่านกู้ยืมเงินจากแหล่งเงิน	จำนวน(คน)	ร้อยละ
ไม่ได้กู้ยืม	28	11.0
ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์	70	27.6
กองทุนหมู่บ้าน	142	55.9
ธนาคารพาณิชย์	13	5.1
อื่นๆ	1	0.4
รวม	254	100.0

พบว่ากลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมันสำปะหลังที่มีการกู้ยืมเงินมาลงทุนจำนวนร้อยละ 89 (กู้กองทุนหมู่บ้าน จำนวน 142 คน คิดเป็นร้อยละ 55.9 , กู้ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ มีจำนวน 70 คน คิดเป็นร้อยละ 27.6 กู้ธนาคารพาณิชย์ มีจำนวน 13 คน คิดเป็นร้อยละ 5.1 และอื่นๆ จำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ 0.4) และไม่ได้กู้จำนวน 28 คน คิดเป็นร้อยละ 11.0

1.2 พื้นที่ของเกษตรกรผู้ปลูกมันสำปะหลัง

ตารางที่ 2 จำนวนพื้นที่ปลูกมันสำปะหลัง

พื้นที่ปลูกมันสำปะหลัง	จำนวน(คน)	ร้อยละ
10-15ไร่	19	7.5
16-20ไร่	15	5.9
21-25ไร่	23	9.1
26-30ไร่	12	4.7
31-35ไร่	40	15.7
36-40ไร่	59	23.2
40ไร่ขึ้นไป	86	33.9
รวม	254	100.0

พบว่ากลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมันสำปะหลังมีการปลูกมันสำปะหลังจำนวน 40 ไร่ขึ้นไป จำนวน 86 คน คิดเป็นร้อยละ 33.9 , มี 36-40 ไร่ จำนวน 59 คน คิดเป็นร้อยละ 23.2 , มี 31-35 ไร่ จำนวน 40 คน คิดเป็นร้อยละ 15.7, มี 21-25 ไร่ จำนวน 23 คน คิดเป็นร้อยละ 9.1, มี 10-15 ไร่ จำนวน 19 คน คิดเป็นร้อยละ 7.5, มี 16-20 ไร่ จำนวน 15 คน คิดเป็นร้อยละ 5.9 และมี 26-30 ไร่ จำนวน 12 คน คิดเป็นร้อยละ 4.7

1.3 ความเป็นเจ้าของบนพื้นที่เพราะปลูก

ตารางที่ 3 การความเป็นเจ้าของบนที่ดินปลูกมันสำปะหลัง

พื้นที่ในการปลูกมันสำปะหลัง	จำนวน(คน)	ร้อยละ
เจ้าของเอง	151	59.4
เช่า	21	8.3
เช่า/เจ้าของเอง	82	32.3
รวม	254	100.0

พบว่าพื้นที่ในการปลูกมันสำปะหลัง ที่เป็นเจ้าของเอง มีจำนวน 151 คน คิดร้อยละ 59.4 , เช่าผู้อื่น/เจ้าของเอง มีจำนวน 82 คน คิดเป็นร้อยละ 32.3 และ เช่า มีจำนวน 21 คน คิดเป็นร้อยละ 8.3

1.4 แรงงานที่ใช้ในการเพาะปลูกมันสำปะหลัง

ตารางที่ 4 แรงงานที่ใช้ในการเพาะปลูก

ค่าแรงงานที่ใช้ในการเพาะปลูกมันสำปะหลัง	จำนวน(คน)	ร้อยละ
ทำเอง	24	9.4
จ้างรายวัน	89	35.0
จ้างแบบเหมา	141	55.0
รวม	254	100.0

พบว่ากลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมันสำปะหลังที่จ้างแบบเหมา มีจำนวน 141 คน คิดเป็นร้อยละ 55.0 จ้างรายวัน มีจำนวน 89 คน คิดเป็นร้อยละ 35.0 และ ทำเอง มีจำนวน 24 คน คิดเป็นร้อยละ 9.4

1.5 รายได้จากการปลูกมันสำปะหลัง (ต่อปี)

ตารางที่ 5 จำนวนรายได้จากการปลูกมันสำปะหลังของเกษตรกรต่อปี

รายได้จากการปลูกมันสำปะหลัง	จำนวน(คน)	ร้อยละ
2,000-3000บาท	17	6.7
30,001-40,000บาท	22	8.7
40,001-50,000บาท	39	15.4
มากกว่า50,001บาท	176	69.3
รวม	254	100.0

พบว่ากลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมันสำปะหลังมีรายได้จากการปลูกมันสำปะหลัง มากกว่า50001 บาท มีจำนวน 176 คน คิดเป็นร้อยละ 69.3 และ 40001-50000 บาท มีจำนวน 39 คน คิดเป็นร้อยละ 15.4 และ 30001-40000 บาท มีจำนวน 22 คน คิดเป็นร้อยละ 8.7 และ 2000-3000 บาท มีจำนวน 17 คน คิดเป็นร้อยละ 6.7

1.6 รายได้อื่นนอกจากการปลูกมันสำปะหลัง

ตารางที่ 6 จำนวนรายได้อื่นๆ นอกจากการปลูกมันสำปะหลัง

รายได้อื่นนอกจากการปลูกมันสำปะหลัง	จำนวน(คน)	ร้อยละ
2,000-3,000บาท	69	27.2
3,001-4,000บาท	74	29.1
4,001-5,000บาท	30	11.8
มากกว่า5,000บาท	81	31.9
รวม	254	100.0

พบว่ากลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมันสำปะหลังที่มีรายได้อื่นนอกจากการปลูกมันสำปะหลัง มากกว่า 5001 บาท มีจำนวน 81 คิดเป็นร้อยละ 31.9 และ 3001-4000 บาท มีจำนวน 74 คน คิดเป็นร้อยละ 29.1 และ 2000-3000 บาท มีจำนวน 69 คิดเป็นร้อยละ 27.2 และ 4001-5000 บาท มีจำนวน 30 คน คิดเป็นร้อยละ 11.8

โดยสรุปพบว่า ในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจด้านการปลูกมันสำปะหลังนั้น เกษตรกรต้องพึ่งพาเงินลงทุนจากการกู้ยืมเป็นส่วนใหญ่ คือ ร้อยละ 89 ซึ่งกู้จากกองทุนหมู่บ้านมากที่สุด รองลงมาเป็นธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ สะท้อนให้เห็นว่าในการปลูกมันสำปะหลังนั้นเกษตรกรยังไม่สามารถยืนได้ด้วยตัวของตัวเอง ต้องพึ่งพาเงินทุนและเผชิญกับความเสี่ยงในการขาดทุน นอกจากนี้ เนื่องจากการปลูกมันสำปะหลังให้ได้ค้ำทุนนั้น จำเป็นต้องใช้พื้นที่จำนวนมากเพื่อปลูกให้ได้ผลผลิตจำนวนมากๆ ทั้งนี้ส่วนใหญ่เกษตรกรจะเป็นเจ้าของพื้นที่เอง ในแง่ของแรงงานในการผลิตนั้นพบว่าเกษตรกรยังต้องอาศัยแรงงานรับจ้างทั้งที่เป็นแบบรายวันและแบบเหมาเนื่องจากแรงงานในครัวเรือนไม่สามารถจัดการกับผลผลิตที่จำนวนมากในไร่มันสำปะหลังขนาดใหญ่ได้ ทำให้เกษตรกรต้องมีภาระในด้านแรงงานเพิ่ม

2. กลยุทธ์ในการปรับตัวทางเศรษฐกิจของชุมชนบ้านหัวทุ่งน้อย

2.1 การปลูกพืชแซมเพื่อเป็นรายได้เสริม

เกษตรกรมีการพืชหมุนเวียนในไร่มันสำปะหลัง เมื่อปลูกมันสำปะหลังแล้วก็จะเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ต้องรอถึง1ปีถึงจะนำผลผลิตขายได้ทำให้ระหว่างรอไม่มีรายได้เพียงพอจึงมีการนำพืชชนิดอื่นมาปลูกแซมกับมันสำปะหลังโดยนำ พักทอง แตงไทย แตงโม ข้าวโพด มาปลูกแซมโดยเก็บผลผลิตได้เร็วและช่วยสร้างรายได้ให้กับชาวบ้านระหว่างรอมันสำปะหลังเก็บเกี่ยวได้ โดยจะมีรถมารับซื้อถึงบ้าน แต่ก็มีชาวบ้านบางส่วนนำออกไปขายเอง เพราะจะได้กำไรที่ดีกว่ารถมารับซื้อ บางบ้านก็ปลูกไว้กินเองถ้าเหลือถึงขายบางบ้านก็นำแตงไทยไปแปรรูปเป็นขนมแตงไทย ขายตามหมู่บ้าน ก็เป็นการสร้างรายได้อีกทางของชาวบ้าน ดังนั้นจะเห็นว่า การปลูกพืชหมุนเวียนที่ให้ผลผลิตในระยะเวลายาวสั้นนั้น ทำให้เกษตรกรมีเงินทุนหมุนเวียนในระหว่างที่รอผลผลิตจากมันสำปะหลัง

ภาพ 1 พืชอื่นที่เกษตรกรนำมาปลูกแซมในไร่มันสำปะหลัง

2.2 การเป็นแรงรับจ้าง

เนื่องจากราคามันตกต่ำทำให้รายได้ไม่เพียงพอต่อการใช้จ่ายในครอบครัวจึงได้เริ่มมีการกายเป็นแรงงานเกิดขึ้นหรือการรับจ้างทำงานตามหมู่บ้านเพราะแต่ละบ้านจะมีจำนวนไร่ที่เยอะคนในครอบครัวไม่เพียงพอที่จะทำไหวได้และทำให้ล่าช้าจึงต้องจ้างงานคนในหมู่บ้านมาช่วยซึ่งมีทั้งแบบเหมกและรายวันรายวันก็300บาทเหมากี่450บาทซึ่งก็พอมีรายได้ในการจุนเจือครอบครัวอยู่บ้างระหว่างรอมันสำปะหลังเก็บเกี่ยวผลผลิตบางครอบครัวก็มีลูกเป็นข้าราชการ เช่น ครู ตำรวจ ก็เป็นอีกทางที่ช่วยหารายได้ให้ครอบครัวแต่บางครอบครัวก็ต้องหารายได้นอกพื้นที่หรือต่างจังหวัดเช่นแรงงานก่อสร้าง แรงงานโรงงานอุตสาหกรรม เพื่อกระจายความเสี่ยงเกี่ยวกับรายได้ในช่วงที่ราคามันสำปะหลังตกต่ำและยังสามารถหาเงินให้ครอบครัวอีกทางหนึ่งด้วยเพื่อไม่ให้ครอบครัวเดือดร้อนมากเกินไป

2.3 เริ่มมีการนำยางพารามาทดลองปลูก

เริ่มแรกเลย การปลูกยางพาราขึ้นเพราะ ราคามันสำปะหลังตกมาก ผู้ใหญ่บ้านและชาวบ้านบางส่วนจึงได้คิดที่จะนำพันธุ์ยางพาราเข้ามาปลูกในหมู่บ้านเพื่อเพิ่มรายได้ พันธุ์ยางพาราที่ได้มาก็มาจากนอกพื้นที่ นำมาปลูกเพื่อหวังผลกำไรระยะยาว ในการเก็บผลผลิตหรือเรียกว่ากรีดยาง โดยยางพาราที่จะเก็บได้ต้องมีอายุประมาณ6-7 ปีขึ้นไป ถึงจะกรีดยางได้ โดยคิดว่าการปลูกยางพาราเป็นอีกหนึ่งช่องทางในการหารายได้สร้างรายได้ระหว่างที่ระหว่างที่ราคามันสำปะหลังตกต่ำรายได้ไม่เพียงพอต่อการใช้จ่ายในการดำรงชีวิต

ภาพที่ 2 สวนยางที่เกษตรกรริเริ่มนำมาทดลองปลูก

2.4 ผลิตปุ๋ยอินทรีย์เพื่อและใช้เองลดค่าใช้จ่าย

ชุมชนบ้านหัวทุ่งน้อยได้จัดทำโครงการปุ๋ยอินทรีย์เพื่อเพิ่มรายได้และลดค่าใช้จ่ายและเพื่อการพัฒนาการเกษตรอย่างยั่งยืน เป็นโครงการที่ส่งเสริมรายได้ให้กับเกษตรกร ลดการใช้สารเคมีและเป็นเกษตรที่ปลอดภัย ซึ่งได้ผลิตปุ๋ยน้ำ โดยนำวัตถุดิบมาจากในชุมชน เป็นพืชที่ขึ้นตามหัวไร่ปลายนา ส่วนคนในชุมชนมีรายได้ในการจ้างงานได้ค่าแรงวันละ 305 บาท และรับซื้อพืชจากเกษตรกรในราคาตั้งแต่ กิโลกรัมละ 5-7 บาท สำหรับปุ๋ยน้ำที่ผลิต จะขายกันในราคาที่ถูกลงและ นำเงินเข้ากองทุน เมื่อนำปุ๋ยน้ำไปใช้แล้วจะทำให้เกษตรปลอดภัยจากสารเคมี และเป็น

เกษตรกรที่ยั่งยืน ปลอดภัย พืช โครงการนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้แก่เกษตรกรและชุมชน ด้วยการน้อมนำหลักการ ทฤษฎีและแนวทางการแก้ไขปัญหาด้านการเกษตรต่างๆที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ ได้พระราชทานไว้ ตลอดจนเป็นการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกษตรกรทำการเกษตรได้อย่างมีประสิทธิภาพ เน้นการลดต้นทุนเพิ่มผลผลิต พัฒนาคุณภาพสินค้าเกษตรให้ได้มาตรฐาน และเพิ่มรายได้ให้กับชุมชน โดยให้ศูนย์เรียนรู้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร (ศพก.) และเครือข่ายเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาภาคการเกษตรของชุมชนมีส่วนร่วมแบบประชารัฐอย่างยั่งยืน

รับซื้อพืชจากเกษตรกรในราคาตั้งแต่ กิโลกรัมละ 5-7 บาท

ทำอย่างไร - มีการจ้างคนในหมู่บ้านทำให้คนในหมู่บ้านมีรายได้เสริม อย่างต่ำวันละ 300

ทำเพื่อใคร - มีการนำไปจำหน่ายให้คนในชุมชนในราคาที่ถูกว่าส่วนที่ได้ก็นำมาหมุนเวียน

ประโยชน์ - มีประโยชน์กับชุมชน และมีความยั่งยืน ในลักษณะลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ ลดต้นทุน เพิ่มผลผลิต

ภาพที่ 3 กิจกรรมการทำปุ๋ยอินทรีย์

2.5 การแปรรูปผลผลิตเป็นอาหารขาย

เนื่องจากราคามันตกต่ำรายได้ไม่เพียงพอจึงมีการปลูกพืชแซมเพื่อหารายได้เสริมขณะรอเก็บเกี่ยวมันสำปะหลังซึ่งต้องรอถึงปีเต็มทำให้ไม่มีรายได้เพียงพอจึงปลูกพืชแซมเช่นฟักทองแดงไทย แดงโมซึ่งใช้เวลาไม่นานในการเก็บเกี่ยวผลผลิตโดยนำพืชแซมเหล่านี้ไปวางขายเหลือจากวางขายก็ยังสามารถนำไปแปรรูปเป็นขนมไทยได้เช่นขนมแดงไทย ขนมฟักทองนึ่ง แล้วทำน้ำกะทิแดงไทยได้อีกด้วยซึ่งสามารถขายได้อีกทางหนึ่งและฟักทองแดงไทยที่นำนั้นยังสามารถนำไปหมักเป็นปุ๋ยคอกหรือปุ๋ยหมักทางการเกษตรได้อีกด้วยเหลือจากคอกก็แบ่งขายให้ผู้สนใจไปใช้เพื่อสร้างรายได้ให้ครอบครัวอีกทางหนึ่ง

ภาพ 4 การแปรรูปอาหารจากพืชที่ปลูกเพื่อนำไปขาย

เอกสารอ้างอิง

มูลนิธิสถาบันพัฒนามันสำปะหลังแห่งประเทศไทย. (2558). ข้อมูลทั่วไปของมันสำปะหลัง. (ออนไลน์).

แหล่งที่มา : <http://www.tapicathoi.org/c.html>(2560,กันยายน 20).

ยศ สันตสมบัติ. (2546). พลวัตและความยืดหยุ่นของสังคมชาวนา : เศรษฐกิจชุมชนภาคเหนือและการปรับ

กระบวนการทัศน์ว่าด้วยชุมชนในประเทศไทยโลกที่สาม. เชียงใหม่ : บริษัทวิทอินดิไซน์ จำกัด.